

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय प्रधान न्यायाधीश श्री प्रकाशमान सिंह राउत
माननीय न्यायाधीश श्री टेकप्रसाद ढुङ्गाना
आदेश

०८१-WO-०७१४

विषय: उत्प्रेषणयुक्त परमादेशसमेत।

चिनिया बज्राचार्यको नाति, गणेशमान बज्राचार्यको छोरा, जिल्ला काठमाडौं, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २१ हाल जिल्ला ललितपुर, महालक्ष्मी नगरपालिका वडा नं. १, इमाडोल, नयाँबस्ती, ललितपुर बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-७ प्रशासकीय अधिकृतको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको विकास बज्राचार्य १

हर्षज्योति शाक्यको नाति, हर्षबिहादुर शाक्यको छोरा, जिल्ला ललितपुर, ललितपुर महानगरपालिका वडा नं. ८ को हाल जिल्ला नुवाकोट, विदुर नगरपालिका वडा नं. ९ बाघटार बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-५ लेखापाल/स्टोर किपरको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको चैत्यराज शाक्य..... १

निवेदक

ज्ञानरत्न बज्राचार्यको नाति, बोधिरत्न बज्राचार्यको छोरा, जिल्ला काठमाडौं, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २६, सामाखुशी बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-७ लेखा अधिकृतको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको कीर्तिरत्न बज्राचार्य १

फुस्माखर लामिछानेको नाति, नरहरि लामिछानेको छोरा, जिल्ला भक्तपुर, चाँगुनारायण नगरपालिका वडा नं. ७, भक्तपुर बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-६ सहायक लेखा अधिकृतको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको शिवप्रसाद लामिछाने १

नरनाथ घिमिरेको नाति, गुणराज घिमिरेको छोरा, जिल्ला मोरङ, सुन्दर हरैचा

निवेदक

- नगरपालिका वडा नं. ३ बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-३ इलेक्ट्रिसियनको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको खुचराज घिमिरे १
- टेकबहादुर कार्कीको नाति, भीमबहादुर कार्कीको छोरा, जिल्ला मकवानपुर, इन्द्रसरोवर गाउँपालिका फाखेल बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-४ को सि.मिटर रिडिङको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको राजेन्द्र कार्की १
- लाफे मोतेको नाति, दहलमान मोतेको छोरा, जिल्ला उदयपुर, पंचावटी गा.वि.स. वडा नं. ७ को हाल जिल्ला काठमाडौं, बुढानिलकण्ठ नगरपालिका वडा नं.९ मण्डिखाटार, काठमाडौं बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-५ सुपरभाइजरको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको कृष्णबहादुर मोते १
- कूल दिपलाल कायस्थको नाति, असर्फिलाल कायस्थको छोरा, जिल्ला सर्लाही, रामनगर गाउँपालिका वडा नं.१ खैर्वा बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-५ लेखापालको सेवाबाट स्वेच्छिक अवकाश भएको हृदय नारायण श्रीवास्तव ... १
- सुबदार साहको नाति, लक्ष्मी साहको छोरा, साबिक जिल्ला सर्लाही, बसन्तपुर गा.वि.स. वडा नं.३ हाल हरिपूर्वा नगरपालिका वडा नं. ७ बसन्तपुर बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-५ सुपरभाइजरको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको राम स्वार्थ साह तेली १
- झविन्द्र खनालको नाति, तिलकराम खनालको छोरा, जिल्ला अर्धाखाँची, मालारानी गाउँपालिका वडा नं.५ हाल जिल्ला कास्की पोखरा महानगरपालिका वडा नं. ५ बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-६ सहायक लेखा अधिकृतको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको रामप्रसाद खनाल १
- विलट साहको नाति, अन्दी साहको छोरा, जिल्ला सिरहा, लहान नगरपालिका वडा नं.१४ बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-२ हेल्परको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको लक्ष्मण साह १
- रुद्रबहादुर गिदेल मगरको नाति, मानबहादुर गिदेल मगरको छोरा, जिल्ला नुवाकोट, विदुर नगरपालिका वडा नं. ९ हाल जिल्ला धादिङ, निलकण्ठ नगरपालिका वडा नं.४ बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-४ फोरमेनको सेवाबाट स्वेच्छिक अवकाश भएको हरिशंकर गिदेल मगर १
- तिर्थराज पाण्डेको नाति, लिलाराज पाण्डेको छोरा, जिल्ला नुवाकोट, सुनखानी गाउँपालिका वडा नं.६ हाल जिल्ला नुवाकोट, शिवपुरी गाउँपालिका वडा नं.३ बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-६ सहायक प्रशासकीय अधिकृतको


सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको मधुसुदन पाण्डे १

रामबहादुर रानाको नाति, खङ्गबहादुर रानाको छोरा, जिल्ला भोजपुर, भोजपुर नगरपालिका वडा नं.७ बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-५ मिटर रिडिङ भुपरभाइजरको सेवाबाट स्वेच्छिक अवकाश भएको रविन्द्रकुमार राना १

प्रजापति दाहालको नाति, रामप्रसाद दाहालको छोरा, जिल्ला दोलखा, काब्रे गा.वि.स. वडा नं. ७ हाल जिल्ला दोलखा, बैत्यस्वर गाउँपालिका वडा नं.४ चौरपुर बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-६ सहायक प्रशासकीय अधिकृतको सेवाबाट स्वेच्छिक अवकाश भएको मोहनप्रसाद दाहाल १

रत्नमान प्रधानको नाति, सुन्दरमान प्रधानकी छोरी, जिल्ला काठमाडौं, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.१५ डल्लु बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-६ सहायक प्रशासकीय अधिकृतको सेवाबाट स्वेच्छिक अवकाश भएको मिना श्रेष्ठ १

यज्ञबहादुर अर्यालिको नाति, नोखबहादुर अर्यालिको छोरा, जिल्ला मकवानपुर, हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. १७ हटिया बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-३ इलेक्ट्रिसियनको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको चित्रबहादुर अर्याल १

निवेदक

गोपीलाल पुडासैनीको नाति, रेनुकान्त पुडासैनीको छोरा, जिल्ला मकवानपुर, भिमफेदी गा.वि.स. वडा नं. ७ हाल जिल्ला मकवानपुर, हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं. ५, पिप्ले बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-३ इलेक्ट्रिसियनको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको यदुनाथ पुडासैनी १

केशरमान श्रेष्ठको नाति, बसन्तलाल श्रेष्ठको छोरा, जिल्ला मकवानपुर, भिमफेदी गा.वि.स. वडा नं. १ हाल जिल्ला मकवानपुर, हेटौडा उपमहानगरपालिका वडा नं.५, पिप्ले बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-५ सुपरभाइजरको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको हनुमान श्रेष्ठ १

सुवंश साहु कानूको नाति, सिताराम साहु कानूको छोरा, जिल्ला धनुषा, नगराईन नगरपालिका वडा नं.७, विर्ता बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-७ इन्जिनियरको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको शिवजीप्रसाद साह १

लोकमणि पौडेलको नाति, हुमकान्त पौडेलको छोरा, जिल्ला कपिलवस्तु, शिवराज नगरपालिका वडा नं.३, खगेन्द्रपुर बस्ने नेपाल विद्युत प्राधिकरणको तह-४ फोरमेनको सेवाबाट अनिवार्य अवकाश भएको ताराप्रसाद पौडेल १

विरुद्ध

अर्थ मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं	१	विपक्षी
आन्तरिक राजस्व विभाग, लाजिम्पाट, काठमाडौं	१	
ठुला करदाता कार्यालय, हरिहरभवन, ललितपुर	१	
नेपाल विद्युत प्राधिकरण, प्रधान कार्यालय, दरबारमार्ग, काठमाडौं	१	
मेहालेखा परीक्षकको कार्यालय, अनामनगर, काठमाडौं	१	
नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोष, दरबारमार्ग, काठमाडौं	१	
ऐ.ए.को प्रमुख भरतकुमार पौडेल	१	

नेपालको संविधानको धारा ४६ तथा १३३ बमोजिम यस अदालतको अधिकारक्षेत्र अन्तर्गत दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवम् आदेश यसप्रकार रहेको छः-

तथ्य खण्ड

१. हामी निवेदकहरूले पटक पटक प्राधिकरणको जिम्मेवार पदाधिकारीहरू समक्ष हामीहरूको अवकाश भुक्तानीमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६५(१) बमोजिम आय गणना गरी ऐ.को दफा द८(१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशबमोजिम ५% दरले मात्रै कर लाग्ने हो भनी अनुरोध गरेका थियौं। नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोष, अवकाश कोष व्यवस्थापन महाशाखाबाट प.सं. ०८१/०८२ च.नं. १२७ मिति २०८१।०८।०६ गते हामीहरू नेपाल विद्युत प्राधिकरणको स्थायी सेवाबाट अवकाश प्राप्त गरेपछि नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषबाट भुक्तानी हुने सम्पूर्ण रकममा १५% का दरले कर कट्टी गर्ने मनसायले अवकाश प्राप्त कर्मचारी समेतका लागि सार्वजनिक सूचनामार्फत पत्र टाँस गरिएकोले हामीहरू उपर गैरकानूनी रूपमा कर लगाउने मनसाय भएकोले नेपालको संविधानको धारा १७(१)(च), १८(१), २५, ११५, आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६५, द८(१) एवं मुलुकी देवानी संहिता, २०७४ को दफा २३ द्वारा प्रदत्त मौलिक एवं कानूनी हकमा आघात पुऱ्याएकोले नेपालको संविधानको धारा ४६ र १३३(२)(३) बमोजिम यो निवेदनपत्र लिई सम्मानित अदालतसमक्ष उपस्थित भएका छौं। सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट नेपाल विद्युत प्राधिकरण, समेतलाई विपक्षी बनाई दायर भएको मुद्दा नं. ०७८-WO-११०५, ०७९-WO-०३४०, ०७९-WO-०४०२, ०७९-WC-०५४१, ०७९-WO-०४४७ र ०७९-WO-०६०० मा सम्मानित सर्वोच्च अदालतको मिति २०८० श्रावण ३२ गतेको

.....

आदेशमा निवेदकहरूले मिति २०७५।३।३२ पाछि अवकाश लिएको भन्ने यकिन गरी सो यकिन भएको अवस्थामा निजहरूबाट बढी करकट्टी भएको रकम निजहरूले फिर्ता पाउने हुँदा उत्तर रकम नेपाल विद्युत प्राधिकरण, अवकाश कोषमा नै रहेको भए सो कोषबाट र सरकारी राजस्वमा जम्मा भइसकेको अवस्थामा अन्य विपक्षीहरूबाट निवेदकलाई फिर्ता दिनू, दिलाउनू भनी विपक्षीहरूको नाममा परमादेशको आदेशसमेत जारी हुने ठहर्छ भनी भएको फैसला अनुसार हाल नेपाल सरकार, अर्थ मन्त्रालयबाट रकम निकासा भई ठुला करदाता कार्यालयको प.सं. २०८१/८२ च.नं. ६०८९ मिति २०८१।०९।०९ को पत्रबाट बढी कर कट्टी भई दाखिला भएको १० प्रतिशत रकम रु.२,४८,६८,३९०।४० प्राधिकरणमा फिर्ता प्राप्त भइसकेको र निवेदकहरूलाई बढी कर कट्टी गरिएको रकम फिर्ता दिने प्रक्रिया अगाडि बढेको अवस्थामा हामी निवेदकहरूलाई दुःख दिने नियतले सम्मानित अदालतबाट भएको फैसला, स्वीकृत अवकाश कोष विधान एवं नेपाल विद्युत प्राधिकरण कर्मचारी सेवा शर्त विनियमावली, २०७५(सं.स.) विनियम १०३ मा भएको व्यवस्था समेतका विपरीत दुःख दिने मनसायले नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषको वैधानिक तथा कर लेखापरीक्षण गर्न नियुक्त लेखापरीक्षक M/S. Kshitiz Sharma & Associates, Lalitpur ले दिएको भन्ने प्रारम्भिक प्रतिवेदन र सोको आधारमा नेपाल विद्युत प्राधिकरण, अवकाश कोष व्यवस्थापन महाशाखाबाट अवकाश पश्चात्को रैरकममा १५% कर कट्टी गरिने भन्ने मनसायका साथ मिति २०८१।०८।०६ मा भएको (प.सं. ०८१/०८२ च.नं. १२७) परिपत्र समेतको निर्णय लगायत सबै काम कारबाहीहरू उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदकहरूको पाउने रकममा ५% कट्टा गरी भुक्तानी दिन परमादेशको आदेशसमेत जारी गरिपाऊँ। ने.का.प. २०५१ नि.नं. ३९३ एवं २०६६ नि.नं. ८१७६ पृष्ठ १०२१ र सर्वोच्च अदालत बुलेटिन वर्ष २०६६ पू.४१५ पृष्ठ १७ मा समेत प्रतिपादन सिद्धान्तसमेतका आधारमा नेपाल विद्युत प्राधिकरण, अवकाश कोष व्यवस्थापन महाशाखाबाट अवकाश पश्चात्को रैरकममा १५% कर कट्टी गरिने भन्ने मनसायका साथ मिति २०८१।०८।०६ मा भएको (प.सं. ०८१/०८२ च.नं. १२७) परिपत्र समेतको निर्णय लगायत सबै काम कारबाहीहरू बदर गरिपाऊँ भन्नेसमेत बेहोराको निवेदक विकास बजाचार्यसमेतको निवेदन मागदाबी।

२. यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ?

१५

आदेश जारी हुनु नपर्ने कुनै आधार कारण भए सोसमेत खुलाई १५(पन्थ) दिनभित्र प्रत्यर्थी नं. १, २, ३ र ५ ले महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत र प्रत्यर्थी नं. ४, ६ र ७ ले आफै वा आफ्नो कानून बमोजिमको प्रतिनिधिमार्फत लिखित जबाफ लिई आउनुहोला भनी प्रस्तुत आदेश र निवेदनपत्रको प्रतिलिपिसमेत साथै राखी प्रत्यर्थीहरुको नाममा म्याद/सूचना जारी गरी रितपूर्वक तामेल गरी गराई म्यादभित्र लिखित जबाफ परे वा अवधि व्यतित भएपछि नियमानुसार पेस गर्नुहोला। साथै, अन्तरिम आदेशसमेत माग भएतर्फ हेर्दा, निवेदकहरु नेपाल विद्युत प्राधिकरणका विभिन्न तह तथा पदमा स्थायी सेवा गरी २०८१ सालमा उमेरको हदबाट र स्वेच्छिक अवकाश लिई सेवा निवृत्त कर्मचारीहरु रहेका भन्ने देखिन्छ। निवेदकहरु अवकाश हुँदा नेपाल विद्युत प्राधिकरण कर्मचारी सेवा शर्त विनियमावली, २०७५ को नियम १०३ बमोजिम निवेदकहरुका हकमा अवकाश कोषमा जम्मा भएको रकममा १५% कर लाग्ने भनी प्राधिकरणको प.सं. २०८१/०८२ च.नं. १२७ मिति २०८१।०८।०६ बाट जानकारी भएकोमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६५ एवं दफा ८८(१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको देहाय (क) मा भएको व्यवस्था तथा यस अदालतबाट यसै प्रकृतिका विवादमा भएको पूर्व आदेशहरु (०७८-WO-११०५) समेतका सन्दर्भमा अन्तरिम आदेश जारी नहुँदा उक्त करकटीको रकम राजस्व दाखिला हुन गई फिर्ता लिन विलम्ब एवं जटिलता पैदा हुन जाने भएको कारण प्रस्तुत रिट निवेदनको दुंगो लागदाका बखत ठहरेबमोजिम हुने गरी हाल सुविधा सन्तुलनको दृष्टिले निवेदकहरुको अवकाश कोषमार्फत भुक्तानी गर्नु पर्ने रकममा १५% का दरले स्रोतमा करकटी गरी सो मध्ये ५% रकम मात्र राजस्वमा दाखिला गरी बाँकी १०% रकम प्राधिकरणको आफ्नै खातामा रहने गरी यथास्थितिमा राखी अवकाश प्राप्त निवेदक कर्मचारीहरुको कानूनबमोजिम पाउने अन्य रै-रकमको भुक्तानी नरोक्नू, नरोकाउनू भनी प्रत्यर्थीहरुका नाउँमा सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०७४ को नियम ४९(२)(क) बमोजिम अन्तरिम आदेश जारी गरिएको छ। आदेशको जानकारी प्रत्यर्थीहरुलाई दिई नियमानुसार गर्नु भन्ने मिति २०८१।९।१२ मा यस अदालतबाट भएको आदेश।

३. नेपालमा व्यवसायजन्य आय, लगानीबाट प्राप्त आय, रोजगारीजन्य कार्यबाट प्राप्त आय र आकस्मिक रूपमा प्राप्त हुने लाभ लगायतका आयका क्षेत्रलाई आधार मानी त्यस्तो क्षेत्रबाट प्राप्त आयमा आयकर लगाउने र उठाउने लगायतका कर प्रशासन सञ्चालन र व्यवस्थित

गर्नका लागि आयकर ऐन, २०५८ तथा सोको नियमावली, २०५९ हाल कार्यान्वयनमा रहेका छन्। यस्ता कानूनी व्यवस्थाहरू समसामयिक र प्रगतिशील बनाउन सालबसाली जारी गरिने आर्थिक ऐनसमेतबाट संशोधन तथा व्यवस्थित गरिए आएको छ। आयकर लाग्ने क्षेत्रमध्ये रोजगारीजन्य कार्यबाट प्राकृतिक व्यक्तिले सेवामा बहाल रहेका बखत र अवकाश हुँदाका बखत प्राप्त गर्ने कानूनी प्रावधान राखी आयकर लगाउने र उठाउने कार्य हुँदै आएको छ। अवकाश कोषको रकम भुक्तानी गर्दा कति प्रतिशतले कर कट्टी गर्नुपर्ने भन्ने सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८ को उपदफा (१) मा "बासिन्दा व्यक्तिले नेपालमा स्रोत भएको ब्याज, प्राकृतिक स्रोत, भाडा, रोयलटी, सेवा शुल्क, कमिशन, बिक्री, बोनस, अवकाश भुक्तानी र अन्य कुनै प्रतिफल तथा अवकाश भुक्तानी रकम भुक्तानी गर्दा कूल भुक्तानी रकमको १५ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गर्नु पर्नेछ" भन्ने बाध्यात्मक कानूनी व्यवस्था रहेको र सो उपदफाको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशले नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा दफा ६५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम गणना गरिएको लाभमा पाँच प्रतिशतका दरले करकट्टी गर्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ। योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको सन्दर्भमा हिताधिकारीले कोषमा आयकर नियमावली, २०५९ को नियम २१ अन्तर्गतको सीमाभित्र रही अवकाश योगदान गरेको हुन्छ। यसरी अवकाश कोषमा योगदान गर्दा करदाताले आयकर ऐन, २०५८ ले प्रदान गरेको सुविधा सम्बन्धी मापदण्डभित्र रही आफूले प्राप्त गरेको वा प्राप्त गरेको मानिने सम्पूर्ण आयमा सालबसाली रूपमा आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ बमोजिम सम्बन्धित वर्षको लागि लागू रहेको करको दरअनुसार लाग्ने सम्पूर्ण कर दाखिला गरिसकेको हुन्छ र सोही रकम अवकाश कोषबाट फिर्ता भुक्तानी प्राप्त हुँदा निजले सोबाट सृजित लाभमा मात्र ५ प्रतिशतले कर दाखिल गर्नुपर्ने हुन्छ। यस अवस्थामा करदाताको अवकाश भुक्तानीमा लाग्ने उक्त कर निजले सालबसाली रूपमा दाखिल गरेको उपल्लो दरको करको अतिरिक्त थप करको रूपमा व्यहोर्नुपर्ने हुन्छ। हिताधिकारीको योगदान नरहेको अवकाश भुक्तानीको सन्दर्भमा हिताधिकारीको तर्फबाट कोषमा योगदान नभई रोजगारदाताको तर्फबाट मात्र योगदान गरिएको हुँदा यस किसिमको कोषमा हिताधिकारीले आयकर नियमावली, २०५९ को नियम २१ को सीमाभित्र रही अवकाश योगदान गरिएको हुँदैन। यसरी रोजगारदाताको तर्फबाट

रोजगारकर्ताको नाममा अवकाश कोषमा रकम जम्मा हुँदा रोजगारकर्ता करदाताले निजको नाममा जम्मा भएको उक्त रकम बराबरको रकम निजको सालबसाली आयमा जम्मा गरी आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ अनुसार कर दाखिला नगर्नुको साथै, निजले उक्त रकमलाई ऐनको दफा ८ को उपदफा (२) को खण्ड (च) बमोजिम आय गणनामा समेत समावेश गरेको हुँदैन। यस अवस्थामा निजले उक्त रकम अवकाश कोषबाट जुन आय वर्षमा प्राप्त गर्दै सोही वर्षको आयमा समावेश गरी सालबसाली रूपले आयकर दाखिला गर्नुपर्ने हुन्छ तर यसरी अवकाश हुँदा एकमुष्टरूपमा प्राप्त गरेको उक्त रकममा सालबसाली रूपले आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ बमोजिम कर लगाउँदा अवकाश हुने रोजगारकर्तालाई अवकाश हुँदाका बखत एकपटक ठुलो करको भार पर्ने देखिएकोले सो अवस्थालाई न्यूनीकरण गर्न आयकर ऐन, २०५८ ले नै १५ प्रतिशत मात्र करकटी गर्नुपर्ने र उक्त करकटी अन्तिम कर कटीको रूपमा रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। यस अवस्थामा करदाताले एकमुष्ट रूपमा एकपटक मात्र ऐनले सुविधा स्वरूप निर्धारण गरेको १५ प्रतिशतले मात्र कर व्यहोर्नुपर्ने हुन्छ। आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को खण्ड (त्र१) मा योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी भन्नाले कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको रकम र सो रकममा वृद्धि भएको रकम समेतको भुक्तानी हुने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। उक्त परिभाषा अनुसार रिट निवेदकहरूलाई भएको अवकाश भुक्तानी निज रिट निवेदकहरूको योगदानबाट सिर्जना भएको अवकाश कोषबाट भएको अवकाश भुक्तानी नभई निजहरूका रोजगारदाताहरूबाट जम्मा गरिएको कोषबाट गरिएको भुक्तानी भएको देखिएकोले यस्तो किसिमको अवकाश भुक्तानीलाई योगदानमा आधारित स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको भुक्तानी मान्न सकिने अवस्था देखिन्दैन। यस किसिमको योगदान रकम रोजगारदाताबाट सम्बन्धित रोजगारकर्ताहरूको वार्षिक आयमा नजोडी सोझै नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषमा जम्मा भएको देखिएकाले प्रस्तुत कोषबाट भएको भुक्तानीमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८(१) को व्यवस्थाबमोजिम कूल भुक्तानी रकमको पन्थ प्रतिशतका दरले अग्रिम कर कटी गर्ने गरी अवकाश कोषबाट भए गरेको कार्य कानून सम्मत नै देखिन्छ। निवेदकहरूले प्रचलित कानून तथा आफूले स्वीकार गरेको कानूनी प्रावधानको शर्तबमोजिम राज्यलाई तिर्नु

बुझाउनु पर्ने कर नतिर्ने, राज्यलाई हानी नोकसानी पुऱ्याउने र कर प्रणालीमा नै नकारात्मक असर पुऱ्याउने मनसायले दायर प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत बेहोराको आन्तरिक राजस्व विभागको तर्फबाट यस अदालतमा परेको लिखित जबाफ ।

४. नेपालको संविधानको धारा २४१ को उपधारा (१) मा राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको कार्यालय, सर्वोच्च अदालत, संघीय संसद, प्रदेश सभा, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह, नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी वा सशस्त्र प्रहरी बल, नेपाल सरकार लगायतका सबै संघीय र प्रदेश सरकारी कार्यालयको लेखा कानूनबमोजिम नियमितता, मितव्ययीता, कार्यदक्षता, प्रभावकारिता र औचित्य समेतको विचार गरी महालेखा परीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुनेछ भन्ने संवैधानिक व्यवस्था रहेको छ । उक्त संवैधानिक व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ जारी भई सोहीबमोजिम लेखापरीक्षण सम्बन्धी कामकारबाही हुँदै आएका छन् । नेपालको संविधान तथा प्रचलित कानूनबमोजिम सार्वजनिक निकायको लेखापरीक्षण गरी जारी भएको प्रतिवेदनमा बेरुजु भएपश्चात् सो बेरुजुलाई फछ्यौट गराउने सम्बन्धित कार्यालयको दायित्व रहन्छ । यसै सन्दर्भमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट राजबहादुर शाह विरुद्ध मन्त्रिपरिषद् सचिवालय भएको मुद्दामा ने.का.प. २०६८ अङ्क १० नि.न. ८६९४ मा संविधानले नै महालेखापरीक्षकलाई सरकारी कार्यालयको लेखापरीक्षण गर्ने गरी अधिकार प्रदान गरेको परिप्रेक्ष्यमा लेखापरीक्षण गर्ने अधिकार अन्तर्गत लेखापरीक्षणका क्रममा देखिएका त्रुटि औल्याउने, बेरुजु जनाउने, त्यस्तो त्रुटि सच्याउन र बेरुजु असुलउपर गर्नु भनी निर्देशन दिने समेतको अधिकार अन्तर्निहित हुने हुँदा संविधान प्रदत्त त्यस्तो अधिकारमा सङ्घुचन ल्याउने गरी यस अदालतबाट व्याख्या हुन नसक्ने भनी सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ । लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ को दफा ३(१)(ख) मा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको पूर्ण स्वामित्व भएको सङ्गठित संस्थालाई महालेखापरीक्षकबाट लेखापरीक्षण हुने निकाय भनी तोकिएको छ । सोही ऐनको दफा १०(१) मा "दफा ३ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको पूर्ण स्वामित्व भएको सङ्गठित संस्थाको लेखापरीक्षण गर्न महालेखापरीक्षकले आवश्यकतानुसार प्रचलित कानूनबमोजिम प्रमाणपत्र प्राप्त लेखापरीक्षकलाई महालेखापरीक्षकले सहायकको रूपमा नियुक्त गर्न सक्नेछ" भनी उल्लेख भएबमोजिम नेपाल विद्युत प्राधिकरण नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्व भएको संस्थान भएकोले सो संस्थानको आ.व. २०८०/०८१ को

लेखापरीक्षण गर्न यस कार्यालयबाट सहायक नियुक्त गरिएको हो। सो संस्थानले आफ्ना कर्मचारीहरूलाई वीमा, औषधी उपचार र सञ्चित बिदा बापतको रकम जम्मा हुने गरी स्थापना गरेको "नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोष"को लेखापरीक्षण गर्न लेखापरीक्षण ऐन, २०७५ अनुसार यस कार्यालयबाट लेखापरीक्षक नियुक्त गरिएको छैन। उल्लिखित कोषको आ.व. २०८०/०८१ को लागि लेखापरीक्षक सहायक नियुक्ति यस कार्यालयबाट नभएको अवस्थामा यस कार्यालयको कुनै संलग्नता नभएको तथा यस कार्यालयबाट रिट निवेदकहरूको कुनै मौलिक हक अधिकारमा हानि नोकसानी पुग्ने कुनै कार्य नभएको अवस्थामा विना स्पष्ट आधार, कारण यस कार्यालयलाई समेत विपक्षी बनाई दायर गरेको प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजभागी छ, खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत बेहोराको महालेखा परीक्षकको तर्फबाट यस अदालतमा परेको लिखित जबाब।

५. अवकाश कोषको रकम भुक्तानी गर्दा कति प्रतिशतले कर कट्टी गर्नुपर्ने भन्ने सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८ मा व्यवस्था गरेको पाइन्छ। ऐ. ऐनको दफा ८८ को उपदफा (१) मा "बासिन्दा व्यक्तिले नेपालमा स्रोत भएको ब्याज, प्राकृतिक स्रोत, भाडा, रोयल्टी, सेवा शुल्क, कमिशन, बिक्री, बोनस, अवकाश भुक्तानी र अन्य कुनै प्रतिफल तथा अवकाश भुक्तानी रकम भुक्तानी गर्दा कूल भुक्तानी रकमको १५ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गर्नु पर्नेछ" भन्ने बाध्यात्मक कानूनी व्यवस्था रहेको र सो उपदफाको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशले नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा दफा ६५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम गणना गरिएको लाभमा पाँच प्रतिशतका दरले करकट्टी गर्ने व्यवस्था रहेको देखिन्छ। हिताधिकारीको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको सन्दर्भमा हिताधिकारीले कोषमा आयकर नियमावली, २०५९ को नियम २१ अन्तर्गतको सीमाभित्र रही अवकाश योगदान गरेको हुन्छ। यसरी अवकाश कोषमा योगदान गर्दा करदाताले आयकर ऐन, २०५८ ले प्रदान गरेको सुविधा सम्बन्धी मापदण्डभित्र रही आफूले प्राप्त गरेको वा प्राप्त गरेको मानिने सम्पूर्ण आयमा सालबसाली रूपमा आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ बमोजिम सम्बन्धित आय वर्षको लागि लागू रहेको करको दरअनुसार लाग्ने सम्पूर्ण कर हिसाब गरी दाखिला गरिसकेको हुन्छ र सोही रकम अवकाश कोषबाट फिर्ता भुक्तानी प्राप्त हुँदा निजले सोबाट सृजित लाभमा मात्र ५ प्रतिशतले कर दाखिल गर्नुपर्ने

हुन्छ। यस अवस्थामा करदाताको अवकाश भुक्तानीमा लाग्ने उक्त कर निजले सालबसालीरूपमा दाखिल गरेको उपल्लो दरको करको अतिरिक्त थप करको रूपमा व्यहोर्नुपर्ने हुन्छ। हिताधिकारीको योगदान नरहेको अवकाश भुक्तानीको सन्दर्भमा हिताधिकारीको तर्फबाट कोषमा योगदान नभई रोजगारदाताको तर्फबाट मात्र योगदान गरिएको हुँदा यस किसिमको कोषमा हिताधिकारीले आयकर नियमावली, २०५९ को नियम २१ को सीमाभित्र रही अवकाश योगदान गरिएको हुँदैन। यसरी रोजगारदाताको तर्फबाट रोजगारकर्ताको नाममा अवकाश कोषमा रकम जम्मा हुने हुँदा रोजगारकर्ता करदाताले निजको नाममा जम्मा भएको उक्त रकम बराबरको रकम निजको सालबसाली आयमा समावेश गरी आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ अनुसार कर दाखिला नगर्नुको साथै, निजले उक्त रकमलाई ऐनको दफा ८ को उपदफा (२) को खण्ड (च) बमोजिम आय गणनामा समेत समावेश गरेको हुँदैन। यस अवस्थामा निजले उक्त रकम अवकाश कोषबाट जुन आय वर्षमा प्राप्त गर्दछ सोही वर्षको आयमा समावेश गरी सालबसाली रूपले आयकर दाखिला गर्नुपर्ने हुन्छ तर यसरी अवकाश हुँदा एकमुष्ट रूपमा प्राप्त गरेको उक्त रकममा सालबसाली रूपले आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ बमोजिम कर लगाउँदा अवकाश हुने रोजगारकर्तालाई अवकाश हुँदाका बखत एकपटक ठुलो करको भार पर्ने देखिएकोले सो अवस्थालाई न्यूनीकरण गर्न आयकर ऐन, २०५८ ले नै १५ प्रतिशत मात्र करकट्टी गर्नुपर्ने र उक्त करकट्टी अन्तिम कर कट्टीको रूपमा रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। यस अवस्थामा करदाताले एकमुष्ट रूपमा एकपटक मात्र ऐनले सुविधा स्वरूप निर्धारण गरेको १५ प्रतिशतले मात्र कर व्यहोर्नुपर्ने हुन्छ। आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को खण्ड (त्र१) मा योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी भन्नाले "कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको रकम र सो रकममा वृद्धि भएको रकम समेतको भुक्तानी हुने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। उक्त परिभाषा अनुसार रिट निवेदकको अवकाश भुक्तानी निवेदकको थप योगदानबाट सिर्जना भएको अवकाश कोषबाट भएको अवकाश भुक्तानी नभई निजका रोजगारदाताबाट मात्र जम्मा गरिएको कोषबाट गरिएको भुक्तानी भएको देखिएकोले यस्तो किसिमको अवकाश भुक्तानीलाई योगदानमा आधारित स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको मान्न सकिने अवस्था

~~.....~~

देखिंदैन। उपर्युक्त तथ्यगत एवम् कानूनी आधारहरूबाट विपक्षी निवेदकले यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाई दायर गरेको रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत बेहोराको ठुला करदाता कार्यालय कर परीक्षण शाखा, हरिहरभवन, ललितपुरको तर्फबाट यस अदालतमा परेको लिखित जबाब।

६. आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८ (१) को अवकाश कोषको भुक्तानीका सम्बन्धमा प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको देहाय १ मा “नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा दफा ६५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम गणना गरेको लाभमा ५ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको तथा नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा दफा ६५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम गणना गरिएको लाभमा ५ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गर्नु पर्ने व्यवस्था र सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट मुद्दा नं. ०७८-WO-११०५ र ०७९-WO-०६०० समेतका रिट निवेदनहरूमा सम्मानित सर्वोच्च अदालतको मिति २०८० श्रावण ३२ गते भएको आदेशमा .. निवेदकहरूले मिति २०७५/३/३२ पछि अवकाश लिएको भन्ने यकिन गरी सो यकिन भएको अवस्थामा निजहरूबाट बढी करकट्टी भएको रकम निजहरूले फिर्ता पाउने हुँदा उक्त रकम नागरिक लगानी कोषमा नै रहेको भए सो कोषबाट र सरकारी राजस्वमा जम्मा भइसकेको अवस्थामा अन्य विपक्षीहरूबाट निवेदकलाई फिर्ता दिनूँ दिलाउनू भनी विपक्षीहरूको नाममा परमादेशको आदेशसमेत जारी हुने ठहर्छ।” भनी फैसला भएपश्चात् नेपाल विद्युत प्राधिकरण सञ्चालक समितिको ९०४औं बैठकबाट नेपाल विद्युत प्राधिकरण कर्मचारी सेवा शर्त विनियमावली, २०७५ मा संशोधन गरी ऐ. विनियमको विनियम १०३ मा अवकाश कोष सम्बन्धी व्यवस्थासहित उपविनियम (५) मा कर्मचारी अवकाश हुँदा वा मृत्युको अवस्थामा यस विनियमावलीबमोजिम दिने बिदा, औषधी उपचार, विमा, उपदान कर्मचारीको सुरक्षण कोषमा जम्मा भएको रकम लगायतका अवकाश भुक्तानीका रकमहरू स्वीकृत अवकाश कोष मार्फत भुक्तानी हुनेछ, यसरी भुक्तानी गरिने रकम प्राधिकरणले आवधिक वा एकमुष्ट रूपमा सम्बन्धित अवकाश कोषमा पठाउनेछ भन्ने प्रावधान अनुसार आयकर ऐन, २०५८ (सं.स.) को दफा ६५ र दफा ८८ बमोजिम नियमित रूपमा ५ प्रतिशतका दरले मात्रै कर कट्टी गरी भुक्तानी हुँदै आइरहेकोमा नेपाल
- ~~.....~~

~~.....~~

विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषको बैधानिक तथा कर लेखापरीक्षण गर्न नियुक्त लेखापरीक्षक M/S. Kshitiz Sharma & Associates, Lalitpur ले दिएको भन्ने प्रारम्भिक प्रतिवेदनको आधारमा नेपाल विद्युत प्राधिकरण, अवकाश कोष व्यवस्थापन महाशाखाबाट अवकाश भुक्तानी रकममध्ये योगदानमा आधारित नभएको रकमको भुक्तानीमा १५% कर कट्टी गरिने बेहोराको मिति २०८१।०८।०६ मा भएको (प.सं. २०८१/०८२ च.नं. १२७) परिपत्र गरिएको छ। संबैधानिक व्यवस्था एवं प्रचलित कानून अनुसार महालेखा परीक्षकको कार्यालयबाट नियुक्त लेखापरीक्षकले उल्लेख गरेको प्रारम्भिक प्रतिवेदन लागू गर्नु, गराउनु यस प्राधिकरणको कर्तव्य भएको हुँदा नेपाल विद्युत प्राधिकरणलाई विपक्षी बनाई सम्मानित अदालतमा दायर भएको रिट नं. ०८१-WO-७९४ खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत बेहोराको नेपाल विद्युत प्राधिकरण प्रधान कार्यालय, काठमाडौं, नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोष र नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषको प्रमुखसमेतको तर्फबाट यस अदालतमा परेको संयुक्त लिखित जबाबाद।

७. रोजगारदाताको तर्फबाट रोजगारकर्ताको नाममा कोषमा रकम जम्मा हुँदा रोजगारकर्ता करदाताले निजको नाममा जम्मा भएको रकम बराबरको रकम निजको सालबसाली आयमा जम्मा गरी आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची १ अनुसार कर दाखिला नगर्नुको साथै, निजले उक्त रकमलाई ऐनको दफा ८ को उपदफा (२) को खण्ड (च) बमोजिम आय गणनामा समेत समावेश गरेको हुँदैन। यस अवस्थामा निजले उक्त रकम अवकाश कोषबाट जुन आय वर्षमा प्राप्त गर्दछ सोही वर्षको आयमा समावेश गरी आयकर दाखिला गर्नुपर्ने हुन्छ। यसरी अवकाश हुँदा एकमुष्ट रूपमा प्राप्त गरेको उक्त रकममा सालबसाली रूपले आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ बमोजिम कर लगाउँदा अवकाश हुने रोजगारकर्तालाई अवकाश हुँदाका बखत एकैपटक ठुलो करको भार पर्ने देखिएकोले सो अवस्थालाई न्यूनीकरण गर्न आयकर ऐन, २०५८ ले नै १५ प्रतिशत मात्र करकट्टी गर्नुपर्ने र उक्त करकट्टी आयकर ऐनको दफा ९२ को खण्ड (छ) बमोजिम अन्तिम कर कट्टीको रूपमा रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८ को उपदफा (१) मा "बासिन्दा व्यक्तिले नेपालमा स्रोत भएको ब्याज, प्राकृतिक स्रोत, भाडा, रोयल्टी, सेवा शुल्क, कमिशन, बिक्री, बोनस, अवकाश भुक्तानी र अन्य कुनै प्रतिफल तथा अवकाश भुक्तानी रकम भुक्तानी गर्दा कूल भुक्तानी रकमको १५ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गर्नु पर्नेछ" भन्ने व्यवस्था

- गरिएको छ। सो उपदफाको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको दहाय (१) मा नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा दफा ६५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम गणना गरिएको लाभमा पाँच प्रतिशतका दरले करकट्टी गर्ने व्यवस्था रहेको अवस्थामा सम्मानित अदालतबाट प्रस्तुत रिट निवेदनमा मिति २०८१।८।२० मा यस विभागको तर्फबाट आफ्नो कुरा प्रस्तुत गर्ने मौका नदिई सम्मानित अदालतबाट एक पक्षीय सुनुवाई गरी भएको अन्तरिम आदेश खारेजभागी रहेकोले खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत बेहोराको आन्तरिक राजस्व विभागको तर्फबाट यस अदालतमा परेको अन्तरिम आदेश खारेज गरिपाउँ भन्ने निवेदन।
८. प्रत्यर्थी मध्येका अर्थ मन्त्रालयको नामको म्याद मिति २०८१।९।१८ मा तामेल भएकोमा सो मन्त्रालयको तर्फबाट लिखित जबाफ पेश नभएको।

आदेश खण्ड

९. नियमबमोजिम मिति २०८१।१०।२४ को दैनिक पेसी सूचीमा चढी इजलाससमक्ष पेस हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनसाथ अन्तरिम आदेश खारेज गरिपाउँ भनी विपक्षी आन्तरिक राजस्व विभागको तर्फबाट परेको निवेदनसमेत सुनुवाईको लागि साथै पेस हुन आएकोमा सबै विपक्षीहरूको लिखित जबाफ परिसकेको र अङ्ग पुगिसकेको देखिई सर्वोच्च अदालत नियमावली, २०७४ को नियम ४९ बमोजिम रिट निवेदनको अन्तिम सुनुवाई नै गर्न इजलासले उपयुक्त देखेकोले प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकहरूका तर्फबाट उपस्थित हुनु भएका विद्वान् अधिवक्ताहरू श्री प्रकाश पन्थी, श्री नेत्रप्रसाद आचार्य र श्री रामप्रकाश कर्मचार्यले निवेदकहरू विद्युत प्राधिकरणको विभिन्न पदमा लामो समयसम्म कार्यरत रही २०८१ सालमा सेवा निवृत्त कर्मचारीहरू हुनुहुन्छ। सेवा निवृत्त भएका कर्मचारीहरूले सेवा निवृत्तपछि पाउने रकममा आयकर ऐन, २०५८ को दफा दद(१) तथा सोको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको देहाय (१) तथा नेपाल विद्युत प्राधिकरण कर्मचारी सेवा शर्त नियमावली, २०७५(सं.स.) विनियम १०३ मा भएको व्यवस्थाबमोजिम अवकाश हुँदा अवकाश पछि पाउने रकममा ५ प्रतिशत मात्र कर कट्टी गरी भुक्तानी पाउनु पर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। सेवा निवृत्त भएका कर्मचारीहरूले सेवा निवृत्तपछि पाउने रकममा आयकर ऐन, २०५८ को दफा दद(१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको देहाय (१)


बमोजिम तथा नेपाल विद्युत प्राधिकरण कर्मचारी सेवा शर्त विनियमावली, २०७५(सं.स.)
विनियम १०३ मा भएको व्यवस्था एवं सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट ०७८-WO-११०५
समेतका उत्प्रेषण परमादेश मुद्दामा भएको आदेश विपरीत अवकाशमा जाने कर्मचारीहरूले
पाउने रकममा १५ प्रतिशतले कर कट्टी गर्ने मनसायले नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश
कोषले मिति २०८१।८।६ मा जारी गरेको सूचना उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी
सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट ०७८-WO-११०५ समेतको उत्प्रेषण परमादेश मुद्दामा भएको
फैसलाबमोजिम यी निवेदकहरूको अवकाशपछि भुक्तानी पाउनु पर्ने रकममा ५ प्रतिशतले
मात्र कर कट्टी गरी भुक्तानी दिन परमादेशको आदेशसमेत जारी गरिपाउँ भन्नेसमेत बहस
प्रस्तुत गर्नुभयो।

१०. प्रत्यर्थी आन्तरिक राजस्व विभागसमेतको तर्फबाट उपस्थित महान्यायाधिवक्ताको
कार्यालयका विद्वान् नायब महान्यायाधिवक्ताद्वय श्री गोपालप्रसाद रिजाल र श्री संजिवराज
रेखमी तथा विद्वान् सह-न्यायाधिवक्ता श्री हरिशंकर ज्ञवाली र विद्वान् उपन्यायाधिवक्ता श्री
विना दाहालले आयकर ऐन, २०५८ मा अवकाश कोष र अवकाश भुक्तानी बारेमा परिभाषा
गरिएको छ। सो ऐनमा अवकाश कोषको रकममा ५ प्रतिशत र १५ प्रतिशत कर लाग्ने
सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। अवकाश कोषमा रकम पठाउँदा व्यक्तिको तलब कट्टा
अर्थात हिताधिकारी प्राकृतिक व्यक्तिको योगदान छ भने त्यस्तोमा ५ प्रतिशत र हिताधिकारी
प्राकृतिक व्यक्तिको योगदान नरहेको अन्य रकम भुक्तानी हुँदा १५ प्रतिशतले कर लाग्ने
स्पष्ट व्यवस्था छ। आर्थिक ऐन, २०८१ ले आयकर ऐन, २०५८ मा गरेको संशोधनले
ऐनको दफा २ मा खण्ड (त्र१) थप गरी योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी भन्नाले
“कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा
रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको
रकम र सो रकममा वृद्धि भएको रकम समेतको भुक्तानी सम्झनुपर्छ भनी नयाँ परिभाषा
गरिएको हुँदा उक्त परिभाषा एवं आयकर ऐन, २०५८ को दफा दद(१). को
प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको देहाय (१) मा भएको व्यवस्थाबमोजिम योगदानमा आधारित
नभएको रकममा १५ प्रतिशतका दरले कर लाग्ने व्यवस्था भएकोले निवेदकहरूको निवेदन
माग दाबीबमोजिम रिट जारी गर्नुपर्ने अवस्था नभएकोले रिट खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत
बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
- 

११. प्रत्यर्थी नेपाल विद्युत प्राधिकरण समेतका तरफबाट उपस्थित रहनु भएका विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता श्री प्रेमकुमार अधिकारी तथा विद्वान् अधिवक्ताहरु श्री रमेशप्रसाद धमला, श्री रमेशप्रसाद घिमिरे र श्री नरेश मैनालीले विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषको रकम भुक्तानी हुँदा सर्वोच्च अदालतबाट ०७८-WO-११०५ समेतको उत्प्रेषण परमादेश मुद्रामा भएको आदेशबमोजिम करकट्टी गरी भुक्तानी गर्ने गरिएकोमा लेखापरीक्षण प्रतिवेदनबाट कर कट्टी सम्बन्धमा भएको प्रतिवेदन एवं आयकर ऐन, २०५८ मा भएको संशोधनबमोजिम योगदानमा आधारित रकम भुक्तानी हुँदा ५ प्रतिशत र योगदानमा आधारित नभएको रकम भुक्तानी हुँदा १५ प्रतिशतले भुक्तानी गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्थाबमोजिम नै विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषले अवकाश हुने कर्मचारीहरुको हकमा भुक्तानी हुँदा योगदानमा आधारित नभएको रकममा १५ प्रतिशत कर लाग्ने गरी गरेको मिति २०८१।द।६ को परिपत्र कानूनसम्मत नै रहेको हुनाले निवेदकहरुको निवेदन माग दाबीबमोजिम रिट जारी गर्नुपर्ने अवस्था नभएकोले रिट खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

१२. आज निर्णय सुनाउनको लागि पेस हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकहरुको रिट निवेदन मागदाबी तथा प्रत्यर्थीहरुको लिखित जबाफ बेहोरा र दुवै पक्षबाट प्रस्तुत बहस जिकिरलाई समेत दृष्टिगत गरी हेदा यसमा मूलतः देहायका प्रश्नहरुमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो:-

(क) आयकर ऐन, २०५८ मा अवकाश कोषमा रहेको रकम भुक्तानी गर्दा लाग्ने करको सम्बन्धमा के कस्तो कानूनी व्यवस्था गरेको देखिन्छ?

(ख) नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषले अवकाशमा जाने कर्मचारीहरुको योगदानमा आधारित नभएको रकम भुक्तानी गर्दा १५ प्रतिशतले कर कट्टी गर्ने भनी मिति २०८१।द।६ मा जारी गरेको सूचना कानूनसम्मत देखिन्छ वा देखिदैन?

(ग) निवेदकहरुको मागदाबी बमोजिम उत्प्रेषण र परमादेश लगायतको कुनै आदेश जारी गर्नुपर्ने हो वा होइन?

१३. निर्णयतर्फ विचार गर्दा, रिट निवेदकहरु नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट विभिन्न मितिमा अवकाश प्राप्त कर्मचारी रहेको र निजहरुले, नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट कर लेखापरीक्षण

गर्न नियुक्त लेखापरीक्षक M/S. Kshitiz Sharma & Associates, Lalitpur ले दिएको आ.व. २०८०/०८१ को लेखापरीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदन र सोको आधारमा नेपाल विद्युत प्राधिकरण, अवकाश कोष व्यवस्थापन महाशाखाबाट अवकाश पश्चात्को रैरकममा १५% कर कट्टी गरिने भन्ने मनसायकासाथ मिति २०८१।०८।०६ मा भएको (प.सं. ०८१/०८२ च.नं. १२७) परिपत्र समेतको निर्णय लगायत सबै कामकारबाहीहरू उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदकहरूको पाउने रकममा ५% कट्टा गरी भुक्तानी दिन परमादेशको आदेशसमेत जारी गरिपाउँ भन्ने मुख्य रिट निवेदन मागदाबी रहेको देखियो। विपक्षीहरूबाट पेस भएको लिखित जबाफमा हिताधिकारीको योगदान नरहेको अवकाश भुक्तानीको सन्दर्भमा हिताधिकारीको तर्फबाट कोषमा योगदान नभई रोजगारदाताको तर्फबाट मात्र योगदान गरिएको हुँदा यस किसिमको कोषमा हिताधिकारीले आयकर नियमावली, २०५९ को नियम २१ को सीमाभित्र रही अवकाश योगदान गरिएको हुँदैन। यसरी रोजगारदाताको तर्फबाट रोजगारकर्ताको नाममा अवकाश कोषमा रकम जम्मा हुँदा रोजगारकर्ता करदाताले निजको नाममा जम्मा भएको उक्त रकम बराबरको रकम निजको सालबसाली आयमा जम्मा गरी आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ अनुसार कर दाखिला नगर्नुको साथै, निजले उक्त रकमलाई ऐनको दफा ८ को उपदफा (२) को खण्ड (च) बमोजिम आय गणनामा समेत समावेश गरेको हुँदैन। यस अवस्थामा निजले उक्त रकम अवकाश कोषबाट जुन आय वर्षमा प्राप्त गर्दै सोही वर्षको आयमा समावेश गरी सालबसाली रूपले आयकर दाखिला गर्नुपर्ने हुन्छ तर यसरी अवकाश हुँदा एकमुष्ट रूपमा प्राप्त गरेको उक्त रकममा सालबसाली रूपले आयकर ऐन, २०५८ को अनुसूची-१ बमोजिम कर लगाउँदा अवकाश हुने रोजगारकर्तालाई अवकाश हुँदाका बखत एकपटक ठुलो करको भार पर्ने देखिएकोले सो अवस्थालाई न्यूनीकरण गर्न आयकर ऐन, २०५८ ले नै १५ प्रतिशत मात्र करकट्टी गर्नुपर्ने र उक्त करकट्टी अन्तिम कर कट्टीको रूपमा रहने व्यवस्था गरेको देखिन्छ। यस अवस्थामा करदाताले एकमुष्ट रूपमा एकपटक मात्र ऐनले सुविधा स्वरूप निर्धारण गरेको १५ प्रतिशतले मात्र कर व्यहोर्नुपर्ने हुन्छ। आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को खण्ड (त्र१) मा योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी भन्नाले कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको रकम र सो

.....

रकममा वृद्धि भएको रकम समेतको भुक्तानी हुने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। उक्त परिभाषा अनुसार रिट निवेदकहरूलाई भएको अवकाश भुक्तानी निज रिट निवेदकहरूको योगदानबाट सिर्जना भएको अवकाश कोषबाट भएको अवकाश भुक्तानी नभई निजहरूका रोजगारदाताहरूबाट जम्मा गरिएको कोषबाट गरिएको भुक्तानी भएको देखिएकोले यस्तो किसिमको अवकाश भुक्तानीलाई योगदानमा आधारित स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको भुक्तानी मान्न सकिने अवस्था देखिंदैन। अतः निवेदकहरूको माग बमोजिमको आदेश जारी गर्नुपर्ने स्थिति नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरिपाउँ भन्नेसमेत बेहोरा उल्लेख भएको देखिन आयो। यसबाट यो रिट निवेदनमा निवेदकहरूले अवकाश कोषबाट रकम भुक्तानी पाउँदा १५ प्रतिशत वा ५ प्रतिशत कति कर लाग्ने हो भन्ने नै मूल निरूपण गर्नुपर्ने प्रश्न रहेको भए पनि सो प्रश्नमा प्रवेश गर्नु अगाडि अवकाश कोषको व्यवस्था, योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी सम्बन्धमा आयकर ऐनमा भएको व्यवस्था र विगतमा यस अदालतबाट भएको व्याख्या सम्बन्धमा समेत विवेचना गर्नु वाञ्छनीय देखिन आयो।

१४. आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(घ) मा अवकाश कोषको परिभाषा गर्दै “अवकाश कोष” भन्नाले निकायको हिताधिकारी प्राकृतिक व्यक्ति वा निजको आश्रितलाई कोषबाट अवकाश भुक्तानी प्रदान गर्ने प्रयोजनको लागि अवकाश योगदान रकम स्वीकार गर्ने र सो रकम लगानी गर्ने उद्देश्यले मात्र स्थापना भएको निकाय सम्झनु पर्छ भन्ने उल्लेख भएको पाइन्छ। उक्त व्यवस्थामा रहेको अवकाश भुक्तानी भन्ने शब्दहरूको परिभाषा सोही ऐनको दफा २(ड) मा गरिएको छ र “अवकाश भुक्तानी” भित्र (१) प्राकृतिक व्यक्तिले अवकाश लिएको अवस्थामा निजलाई दिइने भुक्तानी वा (२) प्राकृतिक व्यक्तिको मृत्यु भएको अवस्थामा निजको आश्रितलाई दिइने भुक्तानी भन्ने व्यवस्था गरिएको पाइन्छ। यसबाट अवकाश कोष हिताधिकारी प्राकृतिक व्यक्तिले अवकाश लिएको अवस्थामा वा सो रकम नपाउँदै निजको मृत्यु भएमा निजको आश्रितलाई दिने भुक्तानीको प्रयोजनको लागि स्थापना भएको कोष रहेछ भन्ने स्पष्ट हुन्छ। साथै अवकाश भुक्तानीको रकम तलब वा भत्ता जस्तो प्रति महिना गरिने भुक्तानी नभै हिताधिकारी प्राकृतिक व्यक्तिले सेवाबाट अवकाश लिने अवस्थामा एक पटक र अन्तिम रूपमा पाउने भुक्तानी हो भन्ने कुरामा पनि कुनै अस्पष्टता देखिंदैन।
-

१५. आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६३ को उपदफा (१) मा दुई प्रकारका अवकाश कोषहरु बारे व्यवस्था रहेको देखिन्छ; यी मध्ये पहिलो आन्तरिक राजस्व विभागबाट स्वीकृति लिई बासिन्दा व्यक्तिले सञ्चालन गर्ने अवकाश कोष र दोस्रो स्वीकृति नै लिनु नपर्ने नागरिक लगानी कोष ऐन, २०४७, सामाजिक सुरक्षा कोष ऐन, २०७४, कर्मचारी सञ्चय कोष ऐन, २०१९ र निवृतिभरण कोष ऐन, २०७५ अन्तर्गत सञ्चालित अवकाश कोष। यी दुबै स्वीकृत अवकाश कोषको वर्गमा पर्ने कोषहरु हुन्। तर यी बाहेक स्वीकृति नलिइएका अन्य अवकाश कोषको परिकल्पना पनि आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६५(२), दफा ८८(२) र अन्य दफाहरूले गरेको देखिन्छ। अवकाश भुक्तानीको गणना गर्दा स्वीकृत वा अस्वीकृत कोषमध्ये कुन कोषबाट भुक्तानी गर्न लागिएको हो भन्ने हेरी सोको हिसाब अलग-अलग तरिकाबाट हुने देखिन्छ।
१६. अवकाश भुक्तानी आयमा गणना गर्ने प्रयोजनका लागि आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६५ ले मूलभूत रूपमा दुई फरक प्रक्रिया निर्धारण गरेको देखिन्छ। उक्त दफाको उपदफा (१) मा स्वीकृत अवकाश कोषबाट हुने अवकाश भुक्तानीमा आय गणना गर्ने प्रक्रिया र उपदफा (२) मा स्वीकृत नलिएको अवकाश कोषबाट हुने अवकाश भुक्तानीको आय गणना गर्ने प्रक्रिया। यस अन्तर्गत पहिलो विधिबाट आयको गणना गर्दा: (क) स्वीकृत अवकाश कोषमा रहेको योगदानमा आधारित हितबाट भएको वा नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानीलाई आयमा समावेश गर्नुपर्ने र (ख) यदि यस्तो भुक्तानी एकमुष्ठ रूपमा गरिएको छ भने यसरी गरिएको भुक्तानी रकमबाट सो भुक्तानी रकमको पचास प्रतिशत वा पाँच लाख रुपैयाँमध्ये जुन बढी हुन्छ सो घटाई हुने भुक्तानीलाई कर प्रयोजनका लागि आयमा गणना गर्नुपर्ने भन्ने देखिन्छ भने स्वीकृत नलिएको अवकाश कोषबाट भएको भुक्तानीका हकमा ऐनको दफा ६५ को उपदफा (२) ले भिन्न प्रक्रिया निर्धारण गरेको देखिन्छ। प्रस्तुत रिट निवेदनका निवेदकहरूसँग सम्बन्धित नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोष दरबारमार्ग आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६३ को उपदफा (१) बमोजिमको स्वीकृति प्राप्त अवकाश कोष रहेको तथ्यमा समेत कुनै विवाद रहेको देखिन्दैन।
१७. अब स्वीकृत अवकाश कोषमा रहेको रकम भुक्तानी गर्दा लाग्ने कर सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ मा रहेको कानूनी व्यवस्थातर्फ हेर्दा, आयकर ऐन, २०५८ को दफा ८८ को

उपदफा (१) मा “बासिन्दा व्यक्तिले नेपालमा सातौं^१ भएको ब्याज, प्राकृतिक स्रोत, भाडा, रोयल्टी, सेवा शुल्क, कमिशन, बिक्री बोनस, अवकाश भुक्तानी र अन्य कुनै प्रतिफल तथा अवकाश भुक्तानीको रकम भुक्तानी गर्दा कूल भुक्तानी रकमको पन्थ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गर्नु पर्नेछ।” भन्ने कानूनी व्यवस्था गर्दै सोही उपदफाको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश (१) मा नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा दफा ६५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम गणना गरिएको लाभमा पाँच प्रतिशतका दरले भनी विशेष व्यवस्थासमेत गरिएको देखियो।

१८. रिट निवेदकहरुको हकमा नेपाल सरकारबाट अवकाश भुक्तानी हुने अवस्था नरहेकोले स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी हो वा होइन भन्ने कुरा नै विचारणीय देखिन आयो। यहाँ नेर “स्वीकृत प्राप्त अवकाश कोष” र “योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी” भन्ने शब्दावलीहरु निकै महत्वपूर्ण देखिन आउछन्। आयकर ऐन, २०५८ को दफा २(कभ) मा “स्वीकृत अवकाश कोष” भन्नाले दफा ६३ को उपदफा (१) बमोजिम विभागबाट स्वीकृति प्राप्त गरेको अवकाश कोष सम्झनुपर्छ भन्ने उल्लेख भएको देखिन्छ भने आर्थिक ऐन, २०८१ द्वारा आयकर ऐन, २०५८ मा संशोधन भई थप भएको दफा २ को खण्ड (त्र१) मा “योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी” भन्नाले कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको रकम र सो रकममा वृद्धि भएको रकम समेतको भुक्तानी सम्झनु पर्छ भनी परिभाषा गरिएको देखिन आउँछ। यसबाट कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको रकमलाई मात्र योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी मानिने गरी विधायिकाले नै स्पष्ट व्यवस्था गरेको देखियो।

१९. जहाँसम्म यस अदालतबाट रिट नम्बर ०७८-WO-११०५ भएको निवेदनमा^१ मिति २०८०।३।३२ मा भएको आदेश प्रतिकूल नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषबाट

^१ लिलामणि न्यौपाने विरुद्ध नागरिक लगानी कोषसमेत

भुक्तानी हुने सम्पूर्ण रकममा १५% का दरले कर कट्टी गर्ने मनसायले विपक्षीबाट सूचना जारी भएको भनी निवेदकहरूले लिएको जिकिर छ सो सम्बन्धमा हेर्दा उक्त रिट निवेदनमा योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी भन्ने शब्दावलीको अर्थ गरिनुपर्ने आवश्यकता उत्पन्न भई यो रोजगारकर्ता वा रोजगारदाता कसको योगदान हो, यदि रोजगारकर्ताबाट नभई नेपाल सरकारबाट गरिने अवकाश भुक्तानीमा जस्तै रोजगारदाताबाट रकम योगदान गरिएकोमा त्यसलाई योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी भन्न मिल्दछ वा मिल्दैन भन्ने प्रश्नहरूसमेत उपर विवेचना भई निरूपण भएको देखिन्दछ। तत्कालीन अवस्थामा आयकर ऐन, २०५८ मा योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी भन्ने शब्दावलीको परिभाषा नगरिएको अवस्थामा परेको विवादमा यस अदालतको संयुक्त इजलासले नेपालको संविधानको धारा १८ मा रहेको समानताको हक तथा धारा ३४ मा रहेको श्रमिकको हकको सन्दर्भमा व्याख्या गर्दै परिश्रम बेच्ने सरकारी सेवाका रोजगारकर्ताको हकमा सरकारले गरेको अवकाश भुक्तानीमा पाँच प्रतिशतले करकट्टी हुन्दछ भन्ने तर सरकारको कुनै दायित्व नपर्ने बासिन्दा व्यक्ति (रोजगारदाता) ले हिताधिकारी प्राकृतिक व्यक्ति (रोजगारकर्ता) को लागि स्वीकृत अवकाश कोषमा गरेको योगदानमा चाहिँ १५ प्रतिशतका दरले कर लाग्छ भन्नु न्यायपूर्ण हुने देखिदैन भन्ने निष्कर्षमा पुगेको देखिन आउँदछ।

२०. उक्त रिट निवेदनमा व्याख्या हुनु अघि यही प्रश्न समावेश रहेका रिट नम्बर ०७५-WO-०५१२^२ र रिट नम्बर ०७५-WO-०६१३^३ भएका निवेदनहरूमा यस अदालतको संयुक्त इजलासबाट “वस्तुतः आयकर ऐन, २०५८ को दफा दद को उपदफा (१) को व्यवस्था व्यक्तिको आयमा गणना हुने स्रोतमा गरिने कर कट्टाको मूल नियम हो तर सो उपदफामा रहेको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश उक्त मूल नियमको अपवादात्मक वा विशेष व्यवस्था हो। उपदफा (१) ले नेपालमा स्रोत भएका व्यक्ति, प्राकृतिक स्रोत, भाडा, रोयल्टी, सेवा शुल्क, कमिशन, बिक्री बोनस लगायत अवकाश भुक्तानीर अन्य कुनै प्रतिफलको रकम भुक्तानीमा सामान्य तवरले लागू हुने गरी पन्थ प्रतिशत करको दर निर्धारण गरेको देखिन्दछ भने उक्त उपदफामा रहेको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशले मूल नियममा उल्लेख भएका फरक फरक स्रोतको भुक्तानीमा फरक करको दर तोकेको देखिन्दछ। यो करको दर तोकने सम्बन्धी विशेष व्यवस्था हो। कानूनमा भएको अपवादात्मक वा

^२ वैदबहादुर लावती समेत विरुद्ध राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकसमेत विषय: उत्प्रेषण ०७५-WO-०५१२ आदेश मिति: २०७८/८/२९

^३ रामवृक्ष मण्डल विरुद्ध कृषि विकास बैंडसमेत, विषय: उत्प्रेषण ०७५-WO-०६१३ आदेश मिति: २०७८/८/२९

विशेष व्यवस्था (proviso) लाई विधायिकाको अन्तिम आशय (last intention of the makers) का रूपमा लिइन्छ। कुनै कानूनमा एकै विषयमा सामान्य र विशेष दुई फरक प्रावधान देखिएमा विशेष कानूनी व्यवस्था मान्य (overriding effects) हुन्छ र यसले सामान्य कानूनी प्रावधानलाई निस्क्रिय वा संकुचित गराउन्छ भन्ने सिद्धान्त प्रतिपादित गरेको देखिन्छ, भने उक्त रिट निवेदनमा “निवेदकहरुको अवकाश भुक्तानीमा लाग्ने करंको दर ऐनको दफा ८८ को उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको देहाय (१) ले पाँच प्रतिशत तोकेकोमा उपदफा (१) को मूल व्यवस्थाले तोकेको पन्थ प्रतिशतका दरले करकट्टी गर्नुपर्ने भन्ने व्यवस्था निवेदकहरुका हकमा आकर्षित हुने देखिएन” भन्दै निवेदकबाट कर बापत भनी बढी कर रकम असुल गर्ने अवकाश कोष प्रबन्ध समिति समेतको निर्णय उत्प्रेषणको आदेशले बदर गर्दै अब निवेदकले प्राप्त गर्ने अवकाश भुक्तानीमा कानूनले निर्धारण गरेको पाँच प्रतिशत कर बाहेक अन्य थप रकम कट्टा नगर्नु र निवेदकबाट कट्टा गरिसकेको धरौटी खातामा रहेको १० प्रतिशत रकम निवेदकलाई फिर्ता दिनु भनी प्रत्यर्थीहरुका नाममा परमादेशको आदेशसमेत जारी हुने ठहर गरेको पाइन्छ।

२१. आ.व. २०८०/८१ सम्म अवकाश भएका कर्मचारीहरुको स्वीकृत प्राप्त अवकाश कोषबाट हुने भुक्तानीको हकमा यस अदालतबाट उपर्युक्त रिट निवेदनहरुमा भएका व्याख्याबमोजिम नै ५ प्रतिशत कर कट्टी गरी आएको अवस्था देखिए पनि ‘कानून निर्माणको संवैधानिक अखिलयारी रहेको संघीय विधायिकाले यस अदालतबाट विगतमा भएको उपर्युक्त व्याख्याभन्दा फरक अर्थ र परिणाम निस्क्ने गरी आर्थिक ऐन, २०८१ मार्फत आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ मा खण्ड (त्र१) थप गरी “योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी” भन्नले कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको रकम र सो रकममा वृद्धि भएको रकम समेतको भुक्तानी सम्झनु पर्छ” भनी परिभाषा गरिएको र उक्त ऐन मिति २०८१।४।१ बाट प्रारम्भ भएको देखिन आयो। रिट निवेदकहरु मध्ये लक्ष्मण साह मिति २०८१।२।४ मा अवकाश भएको देखिंदा निजको हकमा स्वीकृत अवकाश कोषबाट हुने भुक्तानीमा आर्थिक ऐन, २०८१ प्रारम्भ हुनु अघि साबिकमा रहेको अभ्यास र यस अदालतको व्याख्या समेतको आधारमा ५ प्रतिशत कर लाग्ने भए पनि अरु सबै रिट निवेदकहरु, मिति २०८१।४।१ पछि अवकाश भएको

.....

देखिएकोले संशोधित कानूनी व्यवस्थाबमोजिम स्वीकृत अवकाश कोषबाट योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीमा मात्र ५ प्रतिशत र योगदानमा आधारित नभएको अवकाश भुक्तानीमा १५ प्रतिशत कर लाग्ने स्पष्ट व्यवस्था विधायिकाले नै गरेको देखियो। अतः यस अदालतबाट विगतमा गरिएको उपर्युक्त व्याख्या रिट निवेदकहरु जस्तो यस आर्थिक वर्षदेखि अवकाश हुने कर्मचारी वा कामदारको हकमा आकर्षित हुने नभई निजहरुको हकमा ऐनमा गरिएको सुस्पष्ट व्यवस्था नै आकर्षित हुने देखिन आयो। विगतमा आयकर ऐन, २०५८ मा स्पष्ट परिभाषित नगरिएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी भन्ने शब्दहरुको यस अदालतबाट गरिएको व्याख्याभन्दा फरक र सुस्पष्ट परिभाषा विधायिकाले ऐन संशोधनमार्फत गर्दछ भने विधायिकाको अन्तिम मकसद (Last intention of the Legislature) को रूपमा यसलाई यस अदालतले अनदेखा गर्न मिल्दैन। कानूनमा प्रयुक्त शब्दावलीको स्पष्ट परिभाषा सोही कानूनको परिभाषा र व्याख्या खण्डमा नै गरिन्छ भने त्यस्तो शब्दावलीको हकमा पुनः यस अदालतबाट व्याख्या गरिरहनु पर्ने कुनै गुज्जायस पनि बाँकी रहदैन।

२२. अब नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषले अवकाशमा जाने कर्मचारीहरुको योगदानमा आधारित नभएको रकम भुक्तानी गर्दा १५ प्रतिशतले कर कट्टी गर्ने भनी मिति २०८१।८।६ मा जारी गरेको सूचना कानूनसम्मत देखिन्छ वा देखिन्दैन? भन्ने दोस्रो प्रश्नको सम्बन्धमा विचार गर्दा निवेदकहरुले चुनौति दिएको मिति २०८१।८।६ मा नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषले जारी गरेको सूचना हेर्दा “नेपाल विद्युत प्राधिकरणमा कार्यरत रहि उमेर हद वा अन्य जुनसुकै कारणबाट प्राधिकरणबाट अवकाश भई यस कोषबाट उपलब्ध गराइने अवकाश भुक्तानी (रैरकम) रकम मध्ये योगदानमा आधारित नभएको रकममा १५ प्रतिशत अवकाश भुक्तानीमा कर लाग्ने बेहोरा आ.व. २०८१/०८२ को अन्तिम लेखा परीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदनमा उल्लेख भएकोले नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट अवकाश कोषमा प्राप्त अवकाश भुक्तानी रकम मध्ये योगदानमा आधारित नभएको रकमको भुक्तानीमा १५ प्रतिशत कर कट्टी गरेर मात्र भुक्तानी गरिने बेहोरा जानकारी गराइन्छ भन्ने बेहोरा रहेको देखिन आउछ। उक्त सूचनाले स्वीकृत अवकाश कोषमा रहेको निवेदकहरुको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीमा समेत १५ प्रतिशत कर कट्टी हुने कुरा गरेको नभई योगदानमा आधारित नभएको रैरकमको हकमा मात्र १५ प्रतिशत कर कट्टी गरिने बेहोरासम्म उल्लेख गरेको देखिन्छ। आयकर ऐन,

२०५८ को दफा दद को उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश (१) मा नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा दफा ६५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) बमोजिम गणना गरिएको लाभमा पाँच प्रतिशतका दरले भन्ने अपवादात्मक विशेष व्यवस्था गरेको देखिए पनि स्वीकृत अवकाश कोषबाट हुने योगदानमा आधारित नभएको अवकाश भुक्तानीको हकमा कुनै अपवादात्मक विशेष व्यवस्था गरेको देखिन आउदैन।

२३. आयकर ऐन, २०५८ को दफा दद को उपदफा (१) मा बासिन्दा व्यक्तिले नेपालमा स्रोत भएको ब्याज, प्राकृतिक स्रोत, भाडा, रोयल्टी, सेवा शुल्क, कमिशन, बिक्री बोनस, अवकाश भुक्तानी, र अन्य कुनै प्रतिफल तथा अवकाश भुक्तानीको रकम भुक्तानी गर्दा कूल भुक्तानी गर्दा रकमको पन्थ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गर्नु पर्नेछ स्पष्ट कानूनी व्यवस्था रहेको, सोको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशले नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा मात्र ५ प्रतिशत कर कट्टी गर्ने विशेष व्यवस्था रहे पनि स्वीकृत अवकाश कोषबाट हुने सबै अवकाश भुक्तानीमा ५ प्रतिशत कर लाग्ने कानूनी व्यवस्था नभई योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा मात्र विशेष व्यवस्था आकर्षित हुने र आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को खण्ड (त्र१) ले कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको रकम मात्र योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी मानिने स्पष्ट परिभाषा गरी, अन्य योगदानमा आधारित नरहेको रैरकमलाई त्यसबाट बाहेक गरिएको स्थितिमा त्यस्तो अन्य रकमको हकमा स्वतः दफा दद को उपदफा (१) मा रहेको मूल व्यवस्था नै आकर्षित हुने देखिन्छ। आयकर निर्देशिकामा यस दफामा भएको व्यवस्थाबमोजिम नेपाल सरकार र स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित हुने भुक्तानी बाहेक अन्य बासिन्दा व्यक्तिले गर्ने अवकाश भुक्तानीमा भने १५ प्रतिशतका दरले कर कट्टी गरी भुक्तानी दिनु पर्दछै भनी लेखिएको व्यवस्थाले समेत यो तथ्य अझ स्पष्ट भइरहेको छ। तसर्थ आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को खण्ड (त्र१) को परिभाषा र दफा दद को उपदफा (१) मा गरिएको व्यवस्था तथा आयकर निर्देशिका, २०६६ मा गरिएको उपर्युक्त

* आयकर निर्देशिका, २०६६ (आठौ संशोधन २०७८ सहित) पृष्ठ २५५


व्याख्याको रोहमा हेर्दा विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोष दरबारमार्गको मिति २०८१।८।६ को सूचना गैरकानूनी नभई कानूनसम्मत नै रहेको देखिन आयो।

२४. अंब अन्त्यमा निवेदकहरूको मागदाबी बमोजिम उत्प्रेषण र परमादेश लगायतको कुनै आदेश जारी गर्नुपर्ने हो वा होइन? भन्ने तेसो प्रश्नतर्फ विचार गर्दा निवेदकहरूले नेपाल विद्युत प्राधिकरणबाट कर लेखापरीक्षण गर्न नियुक्त लेखापरीक्षक M/S. Kshitiz Sharma & Associates, Lalitpur ले दिएको आ.व. २०८०/०८१ को लेखापरीक्षणको प्रारम्भिक प्रतिवेदन र सोको आधारमा नेपाल विद्युत प्राधिकरण, अवकाश कोष व्यवस्थापन महाशाखाबाट अवकाश पश्चात्को रैरकममा १५% कर कट्टी गरिने भन्ने मनसायका साथ मिति २०८१।०८।०६ मा भएको (प.सं. ०८१/०८२ च.नं. १२७) सूचना समेतको निर्णय लगायत सबै काम कारबाहीहरू उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदकहरूको पाउने रकममा ५% कर कट्टा गरी भुक्तानी दिन परमादेशको आदेशसमेत जारी गरिपाऊँ भन्ने मुख्य मागदाबी लिएको देखिन्छ। माथिका प्रकरणहरूमा विवेचना भएबमोजिम अवकाश भुक्तानीमा लाग्ने कर सम्बन्धमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा द८ को उपदफा (१) मा १५ प्रतिशत कर लाग्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्छ भने सोही उपदफाको प्रतिबन्धात्मक वाक्यांश (१) मा नेपाल सरकारबाट भएको अवकाश भुक्तानी वा स्वीकृत अवकाश कोषबाट भएको योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानीको हकमा मात्र ५ प्रतिशत कर कट्टी गर्ने विशेष व्यवस्थासमेत रहेको देखिन्छ। नेपाल विद्युत प्राधिकरणको अवकाश कोष स्वीकृत अवकाश कोष भएको तथ्यमा पनि कुनै विवाद देखिन्दैन। आर्थिक ऐन, २०८१ ले आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को खण्ड (त्र१) मा थप गरेको “योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी” भन्नाले कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको रकम तथा रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरी स्वीकृत अवकाश कोषमा जम्मा गरिएको रकम र सो रकममा वृद्धि भएको रकम समेतको भुक्तानी सम्झनु पर्छ” भन्ने परिभाषा प्रत्यक्ष रूपमा दफा द८ (१) र ६५ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित रहेको देखिन आयो। सम्वत् २०८१ साल साउन १ गतेदेखि प्रारम्भ भएको उक्त परिभाषाको आधारमा विश्लेषण गर्दा यस आ.व. २०८१/८२ देखि अवकाश हुने कर्मचारी वा कामदारले योगदानमा आधारित अवकाश कोषबाट भुक्तानी हुने रकमलाई सम्बन्धित कर्मचारी वा कामदारको पारिश्रमिकबाट मासिक रूपमा कट्टा गरिएको र

४

रोजगारदाताबाट अवकाश योगदान बापत थप गरिएको रकमको हकमा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ६५ को उपदफा (१) को खण्ड (ख) को अधीनमा रही गणना गरिएको रकमसम्ममा पाँच प्रतिशतका दरले कर कट्टी हुने भए पनि स्वीकृत अवकाश कोषबाट हुने योगदानमा आधारित नभएको अन्य अवकाश भुक्तानी रकमको हकमा भने पन्थ्र प्रतिशत नै कर कट्टी गर्नुपर्ने देखिन आयो। यो तथ्य आयकर निर्देशिका, २०६६ (चौथो संशोधन २०५८ सहित) को उदाहरण १६.२.१४: मा गरिएको व्याख्याबाट^४ समेत स्पष्ट भई रहेको देखिन आउँछ।

२५. रिट निवेदक मध्येका लक्ष्मण साहले मिति २०८१।२।४^५ देखि अवकाश पाएको भए पनि अन्य सबै रिट निवेदकहरूले यसै आ.व. २०८१/८२ मा अवकाश प्राप्त गरेको विवरण रिट निवेदनमा नै उल्लेख भएको देखिन्छ। रिट निवेदकहरूले कुन कुन शिर्षकमा के कति रकम पाउन दाबी गरेको हो, कुन कुन शिर्षकको रकम योगदानमा आधारित हो र कुन कुन शिर्षकको रकम योगदानमा आधारित नभएको हो भनी स्पष्ट खुलाउन र विवरण उल्लेख गर्न सकेको देखिन्दैन। रिट निवेदकहरूले बुझाउनु पर्ने करको दर लेखापरीक्षकले प्रारम्भिक लेखा परीक्षण गरी दिएको प्रतिवेदन वा विपक्षी नेपाल विद्युत प्राधिकरण अवकाश कोषको सूचनाको आधारमा तोकिने नभई आयकर ऐन, २०५८ मा भएको व्यवस्थाको आधारमा निर्धारण हुने कुरा हो। आयकर ऐन, २०५८ को दफा २ को खण्ड (त्र१) मा थप भएको “योगदानमा आधारित अवकाश भुक्तानी” को परिभाषा सम्बन्धी कानूनी व्यवस्था प्रारम्भ हुनुभन्दा अघि अघिल्लो आर्थिक वर्षमा नै अवकाश भएका निवेदक लक्ष्मण साहको हकमा तत्काल कायम रहेको कानूनी व्यवस्था र यस अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त समेतको आधारमा अवकाश कोष भुक्तानीमा पाँच प्रतिशत कर कट्टी हुने देखिन्छ। निजले अवकाश कोष भुक्तानी रकम लिए नलिएको अवस्था के हो? स्पष्ट नहुनुको साथै निजको हकमा पन्थ्र प्रतिशत कर कट्टी गरिएको भए सो निर्णय सहितको ठोस आधारसहित निवेदनमा अलग दाबी लिएको नदेखिंदा थप बोली रहनु परेन। यसै आर्थिक वर्षमा अवकाश भएका अन्य रिट निवेदकहरूको हकमा स्वीकृत अवकाश कोषबाट हुने योगदानमा आधारित नभएको सबै अवकाश भुक्तानीको हकमा पन्थ्र प्रतिशत कर कट्टी गर्नुपर्ने स्पष्ट कानूनी व्यवस्था विधायिकाले नै गरिरहेको देखिंदा रिट निवेदकहरूको मागबमोजिम नेपाल विद्युत

^४ आयकर निर्देशिका, २०६६ (चौथो संशोधन २०७८ सहित) पृष्ठ २५६

प्राधिकरण, अवकाश कोष व्यवस्थापन महाशाखाबाट जारी मिति २०८१। द। ६ को सूचना लगायतको पत्राचार उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरिरहनु परेन। प्रचलित कानूनबमोजिम रिट निवेदकहरूले अवकाश कोषबाट भुक्तानी पाउने निजहरूको योगदानमा आधारित रकममा समेत गैरकानूनी रूपमा पन्थ प्रतिशत कर नै कट्टी गरिएको भनी रिट निवेदकहरूले दाबी लिएको पनि देखिंदैन। त्यसो गरिएको अवस्थामा निवेदकहरूले कानूनी उपचार पाउन सक्ने नै देखिएकोले यस सम्बन्धमा विपक्षीहरूले आफ्नो यो यस्तो कानूनी कर्तव्य पूरा नगरेको भन्ने आधारसहित निवेदकहरूले मागदाबी लिएको नदेखिंदा प्रस्तुत रिट निवेदनमा परमादेश जारी हुने अवस्था विद्यमान रहेको समेत देखिएन।

२६. तसर्थ, माथि विवेचना गरिएको आधार र कारणबाट प्रस्तुत रिट निवेदनमा माग बमोजिमको कुनै आदेश जारी गर्नुपर्ने अवस्था विद्यमान नदेखिंदा प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ। जानकारीको लागि यो आदेशको प्रतिलिपि महान्यायाधिवक्ताको कार्यालयमार्फत विपक्षी कार्यालयहरूमा पठाई यो निर्णय आदेश यस अदालतको विद्युतीय प्रणालीमा अपलोड गरी मिसिल नियमबमोजिम गरी बुझाई दिनू। -

(टेकप्रसाद दुङ्गाना)

न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

५/३/२०८१

(प्रकाशमान सिंह राउत)

प्रधान न्यायाधीश

इजलास अधिकृतः- (उपसचिव) अनन्तराज मरासिनी

कम्प्युटर अपरेटरः- मन्जिता दुंगाना

इति संवत् २०८१ साल फागुन २० गते रोज ३ शुभम् -----।